

ANTALYA'DA NALBANTLIK SANATI

Musa SEYİRCİ*

Orta Asya'dan bu yana Türkler'in hayatı –büyük ölçüde– at'a bağlıdır. Bu nedenle eski Türkler'de at, sayı bakımından koyundan hemen sonra ikinci sırada yer almaktadır¹. Usta savaşçı, iyi at terbiyecisi ve binicisi olan Türkler, at'ın hızından, ulaşımdaki üstün yeteneğinden yararlanarak yüzyılımızın ilk yarısına dek savaşlar kazanmışlardır, daha önceki yıllarda büyük İmparatorluklar kurmuşlardır. Öte yandan, at'ın çiftçilikte kullanılması, çiftçinin uzak tarlalarla ulaşımını kolaylaştırmıştır. Böylece köylerde, yerleşim alanlarında toplumsal ilişkiler artmıştır.

At'ın dayanma gücünü artırmak, hızlı koşmasını, hastalıklardan korunmasını sağlamak, tırnak sağlığını korumak amacıyla at'ın ayağına nalbant tarafından nal çakılır. Nal Farsça kökenli bir sözcüktür². Bazı araştırmacılara göre, ilk nalı Keltler, Galyalılar kullanmışlardır. İlk nalın genişliği 11 cm'yi geçmiyordu. Türk bilim adamlarından Prof. Dr. Ferruh Dinçer ise, "Bilimsel araştırmalar, demirden yapılan nalların, ilk kez Türkler tarafından kullanıldıkları ortaya konmuştur" demektedir ve "Kopenhag (Danimarka) Veteriner ve Tarım Üniversitesi'nin Veteriner Tarihi Müzesi'nde Türkler'in kullandıkları en eski nal örneklerinin büyük ilgi çektiğini" vurgulamaktadır³. Yine, geçen yüzyılın ikinci yarısında Merv dolaylarındaki Teke Türkmenleri'ni ziyaret eden İngiliz Seyyah E.O. Donovan, Türkmenler'in

çadır kapılarının iç tarafında bir nalın asılmış olduğunu görmüştür. Bu husus, bu geleneğin en az 1000 yıllık bir maziye sahip olduğunu gösterir⁴. Kem gözlerden, nazardan korunmak amacıyla asılan bu nal geleneği bugün de sürmektedir.

Üzenginin sağladığı avantaj sayesinde Romalılar'ı yenen Türkler, atlarla ilgili birçok koşum takımının yapılmasında Çinliler, İskitler ve Romalılar'dan daha etkin oldular. At'ı küheylan, namus, fütühat saydılar⁵.

At, sözlü ve plastik sanatlarda sanatçılar tarafından, kahramanlar, komutanlar, tanrılar kadar çok işlenmiştir. Yine, sanatın, ekonominin gelişmesiyle birlikte, günümüzde biniciliğe bir spor olarak ilgi artmıştır. Ayrıca binicilikte kullanılan ekollerin, oyunların bir çoğu Orta Asya bozkırlarında at koşturan Türkler tarafından bulunmuştur.

Zamanla savaşta, tarımda, ticarete, ulaşımda at'ın yerini motorlu araçların alması, ülkemizde de nalbantlık sanatının ölmesine neden olmuştur. Oysa, Selçuklular'ın ticaret yaşamında önemli yeri olan kervansaraylarda yolcuların, daha doğrusu kervanların her türlü gereksinmelerini karşılamak amacıyla erzak ambarları, aşhaneler, depolar, ahırlar, mescitler, şadırvanlar, hamamlar, eczaneler, ayakkabıcılar, nalbantlar bulunurdu⁶. Diğer taraftan Osmanlı Ordusu'ndaki Nalbantlık Okullarında yaklaşık üçyüz çeşit nalın kullanıldığı baytarnamelerde belirtilmektedir.

(*) Musa SEYİRCİ, İl Kültür Müdürlüğü, Müdür Yardımcısı, ANTALYA

(1) Faruk SÜMER, "Türkler'de Atçılık ve Binicilik", *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 24, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayını, İstanbul-1983, s. 2.
(2) İsmet Zeki EYÜPOĞLU, *Türk Dilinin Etnoloji Sözlüğü*, Sosyal Yayınları, İstanbul-1988, s. 232.
(3) Ferruh DİNÇER, "Nalın Tarihte, Kurtuluş Savaşı'nda ve Türk Ekonomisindeki Yeri", 2. *Ulusal El Sanatları Sempozyumu Bildirileri* (18-20 Kasım 1982-İzmir) Dokuz Eylül Üniversitesi Yayınları, İzmir 1984, s. 49.

(4) Faruk SÜMER, "Türklerde Atçılık ve Binicilik", *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 24, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayını, İstanbul-1983, s. 49.
(5) Ekrem MEMİŞ, *İskitlerin Tarihi*, Selçuk Üniversitesi Yayınları, Konya-1987, s. 50.
(6) Aynur DURUKAN, "Selçuklu Döneminde Ticaret Hayatı ve Antalya" *Antalya 3. Selçuklu Semineri Bildirileri*, (Antalya, 10-11 Şubat 1989) Antalya Valiliği Yayınları, İstanbul-1989, s. 52-53.

ANTALYA'DA NALBANTLIK

Antalya merkezinde, 1970'lere kadar şehir içi taşımacılık faytonlarla ve at arabaları ile yapılırdı. At arabaları seyrek de olsa hâlâ taşıma işlerinde kullanılmaktadır, ancak sayıları oldukça azalmıştır. Yine, son yıllarda turistleri gezdirmek amacıyla on dolayında fayton çalışmaktadır. Oysa, Nalbant Hüseyin Püskül'ün belirttiğine göre 1965'lerde sadece Antalya merkezinde dört yüz dolayında at arabası ve fayton bulunmakta idi⁷. At sayısının azalması, nalbantların işsiz kalmasına ve çırak bulamamasına neden olmaktadır. Bugün Antalya'da sadece dört nalbant vardır.

Nalbant dükkanları, 1970'lerden önce Şarampol Caddesi'nde, Balıbey Camii yanında, eski Demirciler İçi'nde bulunuyordu. Ayrıca, il merkezindeki İki Kapılı Han'da, Ekşili Han'da, Kızıl Han'da, Tatoğlu Han'da, Hafız Hanı'nda, Abdüş'un Hanı'nda, Kışla Han'da, Ekşili Bahçe Han'da, Yukarı Pazar Han'da nalbantlar bulunurdu. Bu hanlardan bugün sadece eski eser olması nedeniyle İki Kapılı Han ayakta. Diğerleri yıkılmış, yerlerine ya apartmanlar ya da iş hanları yapılmıştır. İki Kapılı Han'da da bugün nalbant yoktur. Nalbant ve diğer esnafların dükkânlarında hediyelik eşyalar satılmaktadır.

Şehir merkezindeki nalbantlar 1970'lerden önce, Nisan, Mayıs, Ekim, Kasım aylarında Antalya merkezine bağlı -at, eşek nallamak için- Aksu, Boztepe, Kemerağzı, Yeniköy, Karabayır gibi köylere ve çevrede kurulan pazarlara çıkarlardı. Yine, Mayıs ayı içinde harman dövmeye kullanılan kısırak sürülerini nallamak amacıyla nalbantlar köyleri dolaşırlardı⁸.

NALBANTLARIN PİRİ, KALFANIN USTA OLMASI

Nalbant esnafının piri Abdulkasım Hazretleri'dir. Bazı nalbantlar Abdulkasım'ın yanısıra Hazreti Ali'yi de saymaktadırlar⁹.

Çırak, üç, dört yıl ustanın yanında çalıştıktan sonra, usta çırağın kalfalık niteliğini taşıyacak kadar ustalığını görünce, usta tarafından sekiz, on nalbant ustası dükkâna çağırılır, dükkanda mevlüt veya dualar okunur, şerbetler içilir, çırağın kalfalığı ilân edilirdi. Kalfaya, ustası tarafından bir atı nallıyacak nal ve

çivi verilir, "berekatli olsun" denilirdi. Nalbantların deyimiyle yirmi dört çivi, iki çift nal veriliyordu. Kalfaya, ustası tarafından yevmiye (günlük ücret) verilirdi.

Kalfa, nalını dövebilecek, hayvanları nallayabilecek duruma gelince ve sanatın bütün inceliklerini öğrenince kalfanın, ustası tarafından ustalığının ilân edilmesi gerekirdi. Ustalığın ilân edilmesi için her yıl bir kez Mayıs veya Haziran ayındaki "peştamal kuşanma töreni" beklenirdi.

Tören, esnaf başının yönetiminde yapılırdı. Mayıs veya Haziran ayının bir Cuma günü düzenlenen törene, demirci, nalbant, kalaycı, bakırcı esnafı katılırdı. Maden işleri ile uğraşan esnafın, esnaf başı birdir. Antalya'nın Konyaaltı mevkiinde düzenlenen törenlerde, sabahın, kazanlarda yemekler yapılır, bütün gün yemekler yenir, düzenlenen güreşler, at yarışları izlenirdi. İkinci üzeri, namaz kılınır, düzenlenen peştamal kuşanma töreninde usta; "benim kalfa, usta olmuş" der, esnaf başı peştamal kuşatırdı. Nalbant ustaları, kendi evlâdı olan kalfaya peştamal kuşatmazdı. Peştamal, tabaklanan bir davar derisidir, meşindir, bele kuşanılır.

Usta olan kalfa, eğer yoksulsa, ustası, dükkan açmasına yardım eder, aletlerini alırdı¹⁰.

NALBANTLIK VE HALK HEKİMLİĞİ

Yaşlı ustalar, genelde at hastalıklarını bilirlerdi. Soğuklanan, sakağa olan, damaklarında kan peltesi biriken atlar için at sahipleri nalbantlara baş vururlardı. Nalbantlar kendi hazırladıkları ilaçları verirdi¹¹.

Yine, atın ayağına çivi batması halinde, nalbant çivi batan yeri oyar, kuyruk yağı ve katranla yakar, atın tırnağını bir gün suya göstermezdi.

NALIN YAPILIŞI VE ATIN NALLANMASI

Bugün Antalya'daki nalbantlar, "alaturka nal" diye adlandırdıkları düz nal ile, (Çizim: 1) U şeklindeki "alafranga nal" (Çizim: 2) olmak üzere iki çeşit nal kullanmaktadır.

Düz nalı, 3 mm'lik sac olarak İstanbul'dan, Sağmacılar'dan alırlar. Bu sacı, göz kararı ile bü-

(7) KAYNAK KİŞİ: Hüseyin PÜSKÜL, Antalya 1930, ilkokul, nalbant, evli, Kızıltoprak Mah. Antalya.

(8-9) KAYNAK KİŞİ: Ali NALBANT, Antalya 1328, Okur-yazar, emekli nalbant, evli, Yeni Demirciler Çarşısı, Antalya

(10) KAYNAK KİŞİ: Halil CANTEKİN, Antalya 1939, ilkokul, evli, nalbant, Yeni Demirciler Çarşısı, Antalya

(11) Hayrettin İVGİN, "Vezirköprü'de Demircilik ve Gelenekleri", *Türk Folklorunda Derlemeler* 1988, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara - 1989, s. 59.

yük makasla keserek, küçük makasla da yuvarlayarak tasarlanmış nalı ortaya çıkarırlar. Taslak sacların etrafları örsde çekiçle dövülür. Örsün üzerine ağırşak, araya nal, üzerine zimba konarak nal üzerinde çivi delikleri açılır. Eşek nallarına karşılıklı ikişerden dört, at nallarına ise altı delik açılmaktadır (Resim: 2, 3).

Nalbant bu düz nalı, hayvana çakarken ayağına göre ayarlar. Alafranga nalı ise Afyon'daki demirci ustaları yapar ve nalbantlar hazır alırlar.

NALIN ÇAKILMASI

Hayvanın ayağının büyüklüğüne göre nallardan uygun olanı seçilir. Nal çakılmadan hayvanın uzamış tırnakları sıtırtaçla traşlanır (Resim: 4). Nal hayvanın tırnağına yerleştirilerek, hayvan sahibinin veya kalfanın yardımıyla çakılır (Resim: 5, 6, 7). Hayvanın tırnağından çıkan çivilerin fazlalıkları kelpetenle alınır, tırnak kesme bıçağı ile tırnakların fazlalıkları kesilir (Resim: 8, 9). Özellikle çivileri hayvanın etine kaçırmamak için gerekli özeni göstermek gerekir. Ustaların deyimiyle "nalı hayvanın ayağına öyle bir çakacaksın ki, hayvan kadifeye basar gibi basacak" denilir¹². Nal çakıldıktan sonra, hayvanın ayağı, ayak ağacının üzerine bastırılarak tırnaklarının kenarı törpülenir (Resim: 10). Paça makası ile atın ayağındaki uzayan tüyler kesilir.

Çakarken huysuzluk eden atların ağzına gem takılır, burnu "yavaşı" ile kısıtılır. İsrarlı atların ağzına torba veya sepet takılır. Yukarıda da belirttiğimiz gibi, at ilk kez çakılırken çok özen gösterilmelidir. Etine çivi kaçırlır ve korkutulursa sonraki yıllar huysuzluğu hep sürer.

Bir nal genellikle üç ay dayanır. Bazen nal tamamen eskimediye, çekiçle nalın kenarları toparlanarak, tekrar ata çakılır. Nalın çivileri değişmiş olur. Bu işleme nalbantlar "gayarlama" derler¹³.

NALBANTLIKTA KULLANILAN ARAÇ VE GEREÇLER

1- **Alaturka (Düz) Nal:** Nalın yapılışı bölümünde, yapılışı anlatılan bu nalın Çizim: 1'de görüldüğü gibi kenarları çekiçle dövülerek 5-6 mm kalınlaş-

tırılmıştır. Ortası 3 mm kalınlığındadır. Bu nal, hayvanın ayağına taş, cam, çivi batmasını önlediğinden ve tırnağın bütününe koruma altına aldığından özellikle köylerde çift süren ve gündelik işlerde kullanılan at ve eşeklere çakılır. Bir de harman dövmede kullanılan kısıraklara çakılır. Bu nallar buğday, arpa saplarının saman haline dönüşmesini kolaylaştırır. Eşek nallarının çapı 6 cm, katır nallarının çapı 9 cm, at nallarının çapı 10-11 cm civarındadır.

2- **Alafranga Nal:** Bu tür nal, nalbantlara hazır gelir. Alafranga nalı demirciler ham demirden yaparlar. Uç kısımları mahmuzludur. Mahmuz kalınlığı 2 cm, orta kısmının kalınlığı ise 2,5-3 cm dir. Asfaltlarda yürüyen hayvanlar için kullanılır. Orta kısımdaki genişlik 8-10 cm arasında değişir (Çizim: 2).

Her iki nalda da, yapan ustaların damgası yoktur. Ancak her usta dövdüğü nalı tanır.

3- **Düz Nal Çivisi:** İsviçre çeliğinden üretilen, fabrika işidir. Uzunluğu 5,5 cm, kafa uzunluğu 1 cm, kalınlığı 2,3 mm, kafa kalınlığı 7 veya 8 mm dir (Çizim: 3).

4- **Alafranga Nal Çivisi:** Fabrikasyondur. Uzunluğu 6 cm, kafa kalınlığı 5 mm, Kalınlığı 2 veya 3 mm dir. Kafa kısmı kare biçimindedir (Çizim: 4).

5- **Tırnak Kesme Bıçağı:** Çelikten olup, demirciler tarafından yapılmaktadır. Boyu 25 cm, eni 2,5 cm kadardır. Genelde sap kısmı da demirdir. Bıçağın üzeri tokmakla vurularak, alınması zor ve uzun tırnaklar kesilir (Çizim: 5).

6- **Sıtırtaç:** Ağız kısmı çelik olup, ağız genişliği 9 cm, ağız yüksekliği 11 cm, boyun ve sap uzunluğu 38 cm dir. Bıçakla fazlası alınan tırnaklarda, sıtırtaçla tırnağın küçük pürüzleri temizlenir, nalın tırnağa oturması sağlanır. Sıtırtaçla tırnağın temizlenmesi işine "Sıtırtaçlama" denir (Çizim: 6).

7- **Yavaşı:** 40 cm uzunluğunda, yaklaşık 3 cm çapında iki yuvarlak ağaç, halka ile birbirine bir ucundan tutturulmuştur. Diğer ucunda, ağacın birine bağlı ip bulunur, diğer uç serbesttir. Huysuz atların burunları, nallamadan önce "yavaşı" ile kısıtılır. Burnunun acısından hayvan, ayağının acısını unuttur, nalbantlar rahatca iş yapar. Yavaşıyı katırların kulağına takarlar (Çizim: 7).

8- **Kelpeten:** Ağız kısmı çelik, sapı demir olup, tırnakta kalan çivilerin çıkarmasında kullanılır. Boyu yaklaşık 35-40 cm, ağız yuvasının genişliği 4,5-5

(12) Erdal YAZICI "Hem Nalina Hem Mihına" Cumhuriyet (Dergisi, Sayı: 153, İstanbul 29.1.1989, s. 16.

(13) KAYNAK KİŞİ: Fahri HAMAMCIOĞLU, Antalya, 1936, İlkokul, evli, nalbant, Yeni Demirciler Çarşısı, Antalya

cm'dir. Sapı iki uçtan biri mahmuz, diğeri keski olarak kullanılır (Çizim: 8).

9- **Zimba:** Boyu 18 cm, çapı yaklaşık 1,5 cm çeliktendir. İki çeşit olan zimba, alafranga veya düz nalın deliklerin açılmasında, çapakların giderilmesinde kullanılır (Çizim: 9).

10- **Törpü:** Çelikten olup, dört ayrı dişli kısmı bulunmaktadır. İnce dişli kısımlarla çivi, kalın dişli kısımlarla tırnaklar düzeltilir. Boyu 36 cm, eni 4 cm dir (Çizim: 10).

11- **Çekiç:** Çivi çakmak ve sökmek için kullanılır ve çeliktir. Kafa kısmının uzunluğu yaklaşık 10 cm, sap kısmının ise yaklaşık 33-35 cm dir (Çizim: 11).

12- **Tokmak:** Pınar ve meşe gibi sert ağaçtandır. Keski bıçağını vurmakta kullanılır (Çizim: 12)

13- **Örs:** Demirci örsüne göre daha küçüktür. Yaklaşık gövde yüksekliği 10 cm dir. Sikkesi 13 cm yatay bölümün uzunluğu ise sivri uçla birlikte 20 cm dir (Resim: 2).

Araştırmamız sırasında konuştuğumuz nalbantların hemen hepsinin söylediği bir tekerleme ile yazımızı bitirelim: "Bir çivi bir nal kurtarır / Bir nal bir at kurtarır / Bir at bir er kurtarır / Bir er bir vatan kurtarır." Bazı nalbantlar "bir er bir vatan kurtarır" yerine, "bir er bir ordu kurtarır" demektedirler.

BİR ATIN DÖRT AYAĞINA NAL ÇAKILMASI İÇİN YILLARA GÖRE YAKLAŞIK ÖDENEN NAL ÜCRETLERİ

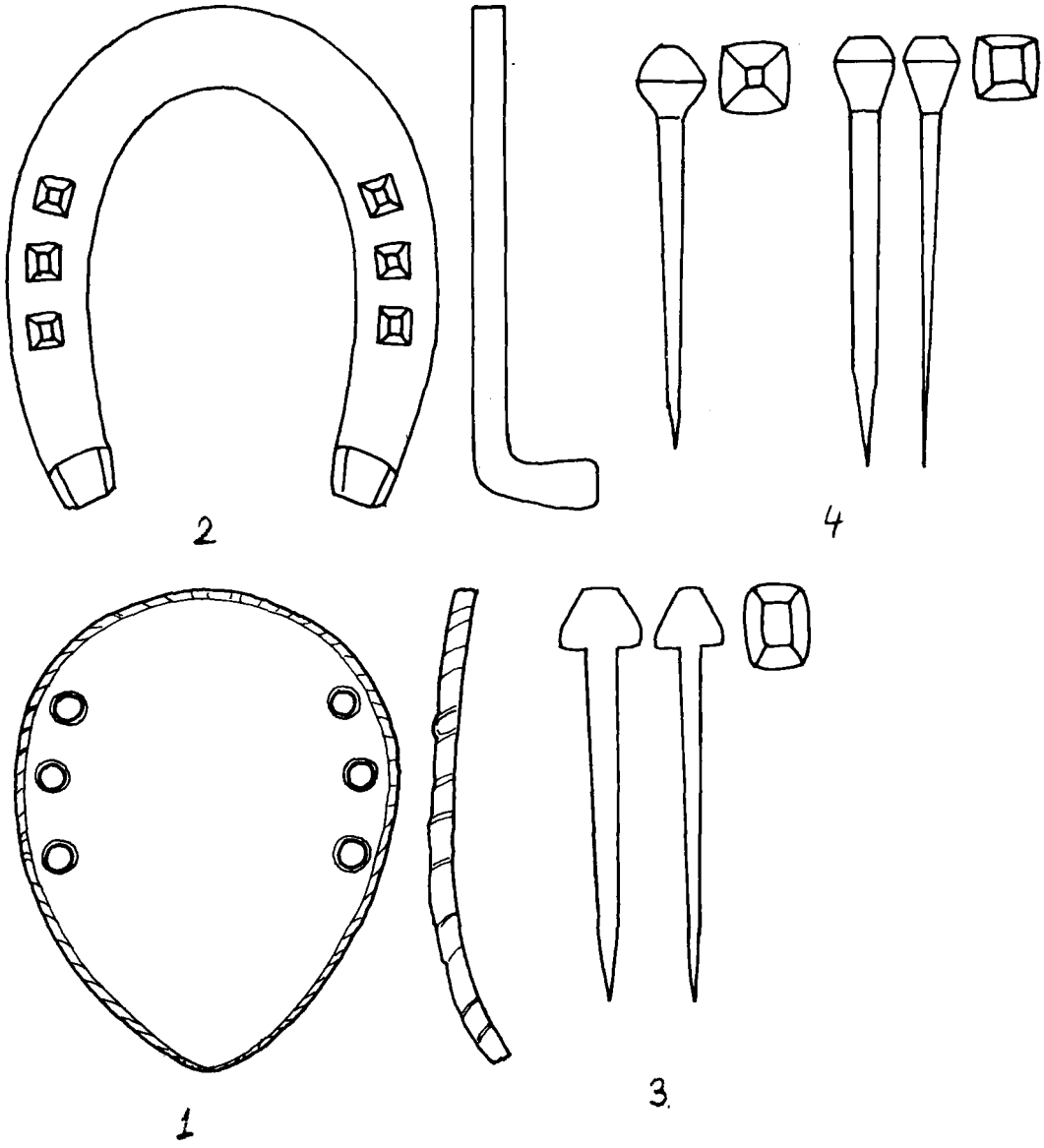
Aşağıda verilen bilgiler Ali Nalbant ve Hüseyin Püskül'den alınmıştır (Bakınız: Dipnot: 7-8)

Yıllar	Ödenen Para
1925	10 kuruş
1930	15-20 kuruş
1935	35-40 kuruş
1940	40-50 kuruş
1945	100 kuruş
1950	250 kuruş
1960	400-450 kuruş
1965	500 kuruş
1970	20 Lira
1975	75 TL ile 100 TL arasında değişmekte.
1980	400 TL ile 500 TL arasında değişmekte.
1985	4000 TL ile 5000 TL arasında değişmekte.
1989	9000 TL ile 10.000 TL arasında değişmekte.

SON NALBANT USTALARI

(Bu Liste Mart 1989'da yapıldı)

Sıra No	Adı Soyadı	Lâkabı	Doğum Tarihi	Sağ mı Ölü mü	Ölüm Tarihi	Açıklama
1	Hayrettin Usta	—	—	Ölü	—	Sağlıklı bir bilgi bulunamadı. Yaklaşık 1950'lerde ölmüş.
2	Salih Sungur	Sungur Usta	—	Ölü	1947	
3	Hüseyin Güler	—	1917	Sağ	—	
4	Ali Nalbant	—	1328	Sağ	—	Emekli
5	İbrahim Cesur	İzmirli İbrahim Çavuş	1891	Ölü	1960	
6	Hasan Cesur	İbrahim Çavuş'un Hasan	1926	Sağ	—	Emekli
7	Hüseyin	Ado Hüseyin	—	Ölü	—	1950'lerde ölmüş.
8	Abdullah Kavak	Abduş Usta	1327	Ölü	1980	
9	Muharrem Karakaş	—	—	Ölü	1979	
10	Celal Gurgur	Gurgur Usta	1902	Ölü	1964	
11	—	Sağır Usta	—	Ölü	—	Adını araştırmamıza karşın bulamadık. Hep Sağır Usta olarak biliniyor. 1945'lerde ölmüş.
12	Ömer Pazarı	Ali Usta'nın Oğlu	1928	Sağ	—	
13	Hüseyin Püskül	Püsküllü Usta	1930	Sağ	—	Mesleği sürdürüyor.
14	Halil Püskül	—	1957	Sağ	—	Hüseyin Püskül'ün oğlu, mesleği sürdürüyor.
15	Halil Cantekin	—	1939	Sağ	—	Mesleği sürdürüyor.
16	Fahri Hamamcıoğlu	—	1936	Sağ	—	Mesleği sürdürüyor.
17	Hüseyin Dilber	Dilber Hüseyin	1947	Sağ	—	Mesleği sürdürüyor.
18	Adil Ateş	—	1942	Sağ	—	Mesleği sürdürüyor.

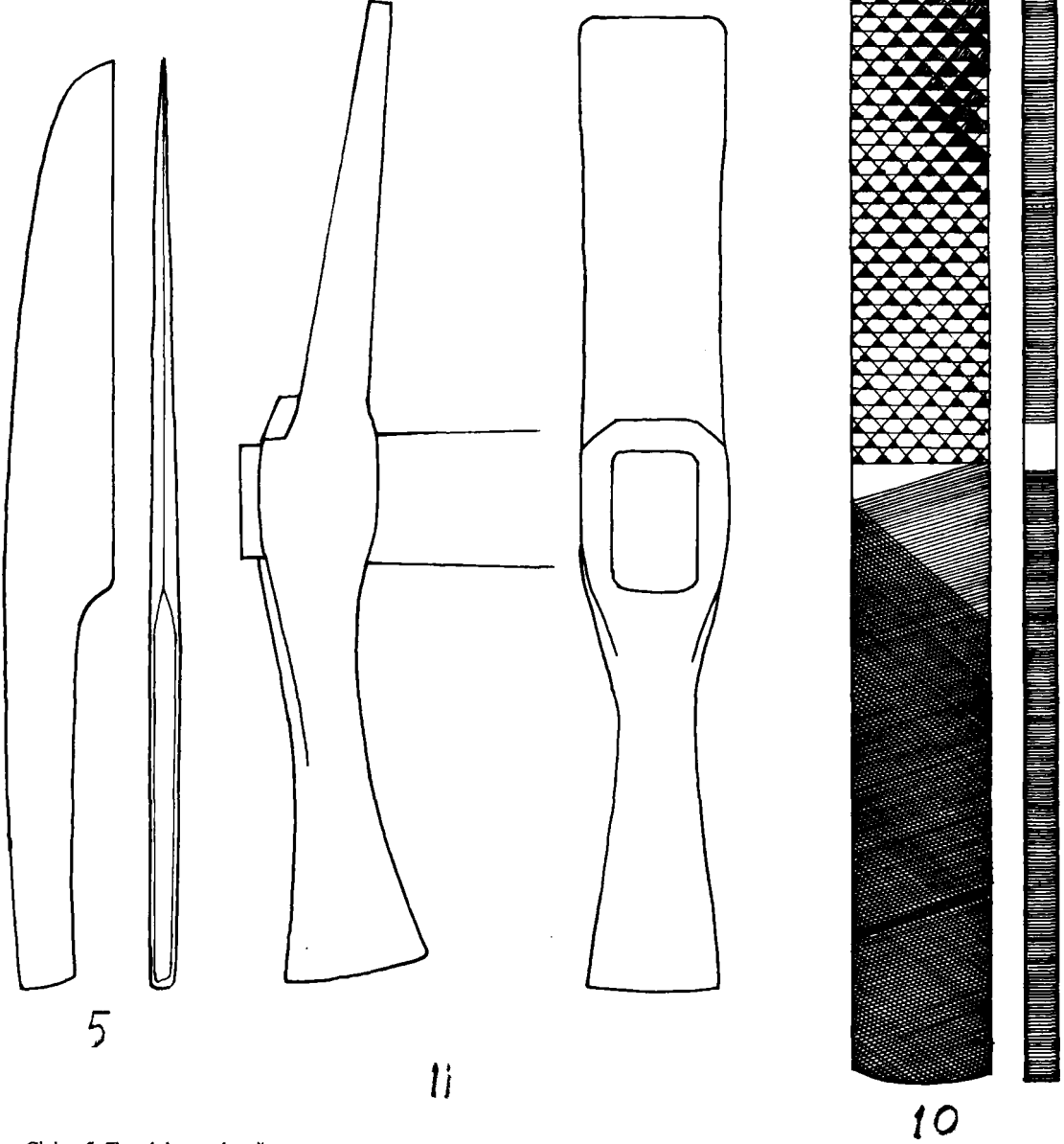

Çizim: 1- Düz nal

Çizim: 2- Alafranga nal

Çizim: 3- Düz nal çizimleri

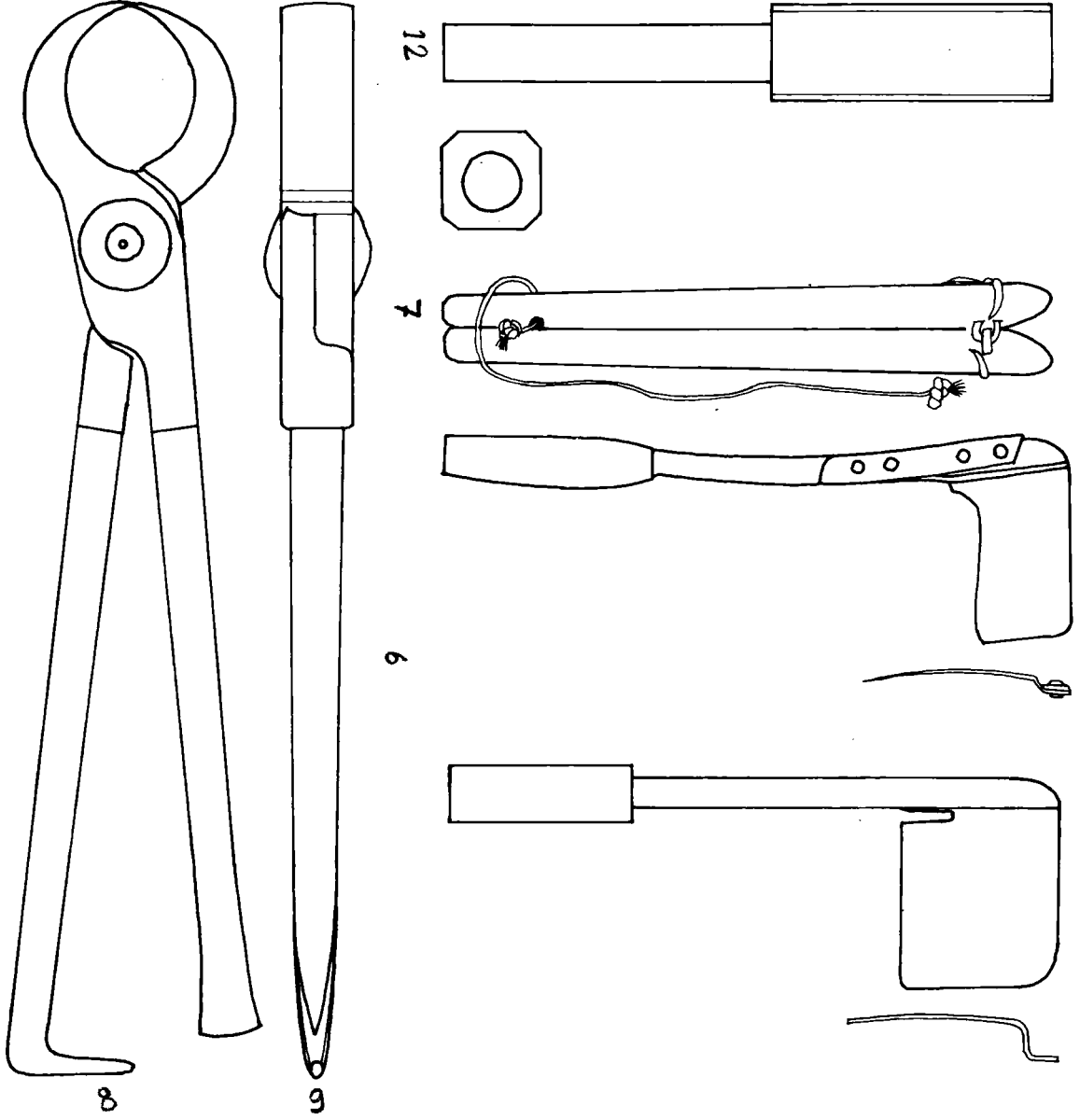
Çizim: 4- Alafranga nal çivileri

Çizim: 5- Tırnak kesme bıçağı

Çizim: 10- Törpü

Çizim: 11- Çekicinin görünümü

Çizim: 6- Sıntraçlar

Çizim: 7- Yavaş

Çizim: 8- Kelpeten

Çizim: 9- Zimba

Çizim: 12- Tokmak

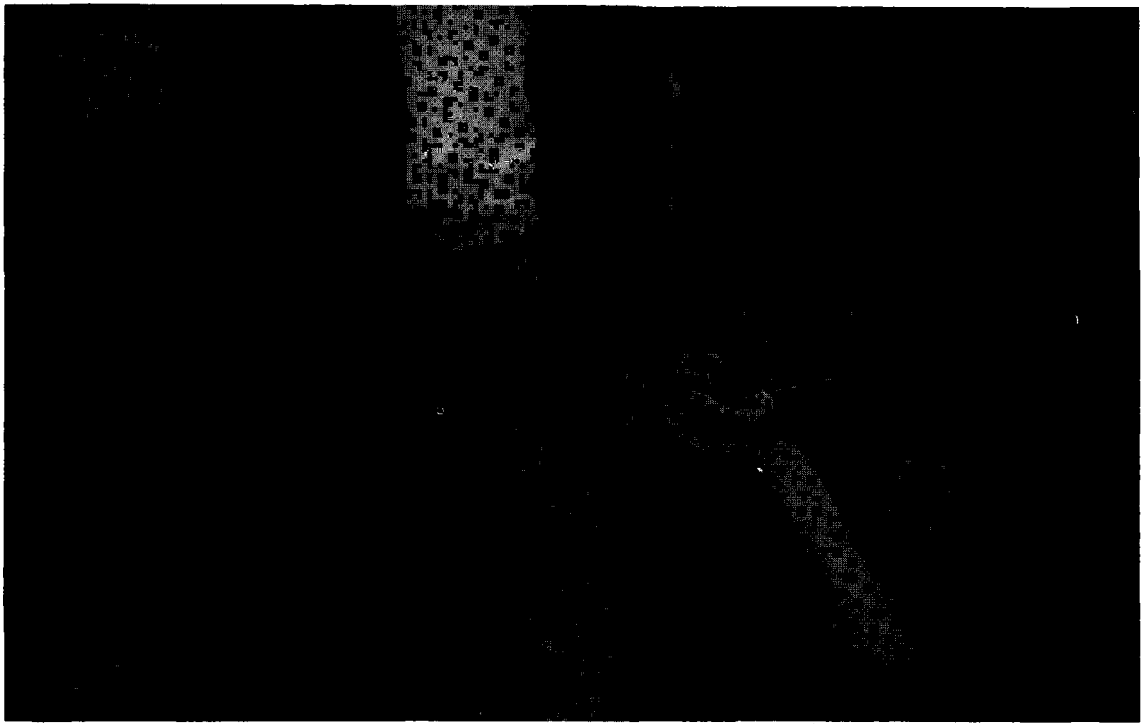
Resim: 1- Nalbantlıkta kullanılan aletler ve nallar (İ. Bozova)

Resim: 2- Nalbantlıkta kullanılan örs ve diğer aletler (İ. Bozova)

Resim: 3- Nalın delinişi (İ. Bozova)

Resim: 4- Atın tırnağının sınıtraçla temizlenmesi (İ. Bozova)

Resim: 5- Nalın tumağa yerleştirilmesi (İ. Bozova)

Resim: 6- Nalın tumağa çakılması (İ. Bozova)

Resim: 7- Nalın atın tırnağına çakılması (İ. Bozova)

Resim: 8- Kelpetene çivilerin fazlalıklarının alınması (İ. Bozova)

Resim: 9- Tırnak kesme bıçağı ile tırnakların fazlalıklarının kesilmesi (İ. Bozova)

Resim: 10- Tırnakların törpü ile törpülenmesi (İ. Bozova)